

БСК(б)П Саха уобаластааҕы комитетын бастакы секретара И.Е. Винокуровы мин биһирдэ эрэ чугастан көрбүтүгү. Ол өрдөөбү, 1950 сыллаахха быһыылааҕа, пединститукка студеныны сылдьар кэмнэрбэр **Октоон бырааһынньыгар этэ.**

Бырааһынньыкка мэлдьитин итирик кэлэн мэхэйдиһир уолаттар киллэрмизэри биһигини аанна харабыллага туруорбуттара. Ол онно, дуһуурунайдыы турдаһытына, биһир төрөл уңуохтаах, үөһэ сэнгийитигэр тор курдук хара бытыктаах киһи биһиэхэ кыһамакка турган үлүгүрдик хаһаайын курдук хаамаан ааспытын өйдүүбүн. Кэнииттэн биһир киһи батыһыннарыылаах этэ. Кэниикки билбиппит, ол телохраните-

в ряде случаев оставались безнаказанными. Как ни странно, но в этих районах уже с осени имели место случаи падежа скота от «истощения», «бескормицы», тогда как в действительности этот скот был разворован хищнически и хищнически забит. Поскольку такие случаи в подавляющем большинстве происходили без внимания руководящих районных организаций, антиколхозные элементы еще более нагнали и растаскивание общественного скота с наступлением зимы приобрело массовый характер».

Баар балаһыаньаны хайдахтаахтык билбэт буолуу, норуоттан тэйэн аһыныаҕа суох муус сүрэхтэни мантаҥа көстөрү? Степаненко, Мурахов, Анашин о.д.а. ити сүт-сүтүрдэн сылларыгар республиканы хайдах салайбыттарын туһунан үгүс докумуоннары булуохха сөп... Ол эрэри мин бэйэм тус бэйэбинэн, эппинэн-хааммынан билбиппин эрэ атиим. Ити сыл-

ны куолубутунан экирээти, канэйдэһин... Ол ухханыгар овустан мин эмиз хаайыаҕа түбүбүбүн. Ол гынан баран, оччотоого биһиги туох оруоллаах буолуохтаахпыт — адр саас иннигэһэ-толлуҕа суох санаатын, ыраас дууһабыт, сүрэхпит баатын эрэ таспыттар таһаарбыппыт эбитэ буолуо. Эмиз билгин, букатын кэниик эрэ, билэбин ханнык улахан охсуһуулар, культурнай нэһилиэстигэ тула барбыттарын, ол онно обком секретара И.Е. Винокуров оруолуу.

Оссо 1945 с. Кытаанах сэттэ кылаастаах охскулатын одолоро Кулаковский «Ойуунун түүлүтүн» нойосуустаан биһирдэргэ аадаларын өйдүүбүн. Итинэн кэниик сыллары Кулаковский, Софронов, Неустров айымныларын ааган, үөрэтэн барбыппыт. Кинилэр биһиги көлүнэ өлүгүр-санаатыгар тоһоһоох дириг, үтүө ылыктыары хаалдырыттар буолуой? Биһиги барыбыт төрөөбүт дите-

СУҮҮӨХТЭЭХ БЭЙЭМ СҮГҮРҮЙЭБИН

лэ үһү. «Ити обком секретара Винокуров», — дэстилэр уолаттар. Билигин курдук тоҕо эрэ пединститут салалтатыттан кинини ким да утары көрсүбэтэ. Билигин курдук үгүс арыалдыта да суоҕа.

Сычач. Ол кэниэ мин кинини көрбөтүм. Хата, ол онугар кини туһунан үгүстүк дьонтон иэтибим. Кэниик аһаҕас кэмиэр кэлбиттарин кэниэ ол истибиппин архып докумуоннарын кытта сэргэ тутан, И.Е. Винокуров урукку обком секретара, туох киһитин, кини биһиги көлүнэбиһигэр туох оруоллааһытын толкуйдаан өйдөөн көрбүтүм...

Чурапчыга сэрин сылларына даҕаһа уот кураан. Онгоһу уолан бадаранынан көрбүт күүлэртэн сытыһыт уу ырахан сыта аһылылар. Күүх диэнэн мэллэбит алаас конуулар аһыга үөһүгүн кыһыһыар. Тыва өрт уота баран күн-ый көстүбүт буруота. Сүөһү ыран охтор, дьон хоргуһан өлөр — мин, биһиги, оонньооботох оҕо сааспыт ыар даһаны сыллары аһаахтаабыт.

Билигин мин иһинбар Чурапчы улуунун төрүт олохтоодун 80 саастаах Д.Д. Гуляев мэхэ кэриэс хаалларбыт ахтыыта сытар: «Чурапчы оройуона 1940-41-42 сылларыга уот кураанга ото-маһа кууран-хатан, сирин сымэһинэ быстан, кизг алаастарыгар салаа да от таскыбата, тыһымны кыра көлүһү күүлэр тулумнара көрбүтүн аһына сибэти... Көспүт колхозтар сылгыларын Уус-Майскай оройуонун колхозтарыгар илдьэ баран иһэр сылгыһыттар Чурапчы эргэ балыһатын таһынааҕы эдэр сыбыдыл мастар баайан икки хонукка, от суох буолан, аһаппакка хоннорбуттара икки мизэргэ аллара өттүгүн кыһыл этигэр тийиэ суллаан кирбиттэрэ уонна Уус-Майскайга тийибэккэ суолга охтубуттара. Көспөтөх колхозтар сылгылар, бэл кырдыаас үөр атырдары сиргэ охтубуттара, бэрт аһыах чаһынан билэр эрэр олуттара».

Саха сирин оройуоннара манньк издээнгэ түбэспит кэмизиргэр республикада мунгу ыраахтааҕы буолан олорор толору былаастаах киһи партиа обкомун секретара И.Л. Степаненко тугу тымкыт эбитий? 1942 сыл ахсынны 21 күнүгэр кини манньк дин чып кистэлэн ыйылылары ыгыталаабыт: «Во мнгох колхозах Таттинского, Амгинского, Мегинно-Кангаласского, Горного, Чурапчинского и других районов растению, разворовано огромное количество скота, причем меры к восстановлению этого скота своевременно не принимались и виновные

ларга биһиги кыракый «Эдэр ыччат» колхозпутуттан уонган тахса кини хоргуһан олбута. 1942 с. атырдыах ыйын 11 күнүгэр буолбут БСК(б)П Саха уобаластааҕы обкомун бюрота тарийбит Анашин Н.Г., Борисов С.З., Николаев С.Г., Захаров А.И., Паулин А.В., Егоров Е.В., Келе-Пеле Я.Ю., Алексеев састааптаах комиссиянан ытыһылыбыт Чурапчытан хоту көһөрүүгэ баран чугас аймахтарбыт өлүтэлэббиттэрэ. Оттон ити сылларыга мин бэйэм, бары колхозтаахтар сыккырыр тыһымкыт эрэ хаалбыта: аһылыккыт дин охтон өлбүт сүөһү солбулута уонна үөрө ото буолара, ону кытта күн айы ырахан үлэ — барыбытын даһаны өлөр уһукка адалыта.

Оттон эмискэ колхозтаахтарга ити аһылык, бурдук биэрэр, бурдук атара түнэртэр буолбуттара. Ол дьону хоргуһан өлүүттэн өрүһүйбүттэрэ.

Тыа нэһиликтэртэр өлөрөр дьон, ордук биһиги, кыра оҕолор, ол туохтан буолбутун билбэт эитибт. Фронт туһугар үлэлээн дин үгүстүк тахан араатардыыр да боломочуннайдар республика урукку салалтата уһулан, саҕа кини салайан эһигин өрүһүйдэ диэбиттэрин өйдөөбөлүт. Арай сибилгин эрэ ити барыта хайдахтаах ыар, уһун охсуһуу кэнииттэн ситиһилибитин архып докумуоннарыттан үөрэтэн эрэ баран ону тириэрдэ өйдүүтүн: минин, мин курдук биһиги көлүнэ дьонун, өлөр өлүүттэн өрүһүйбүт, күн-ый буолбут киһини Илья Егорович Винокуров эбит дин. Ол иһин кини үтүө аатыгар, кини сырдык кэрэизигэр сүһүөктээх бэйэм сиргэ тийиэ сүгүрүлүбүн.

1952 сыл. Үөрөдүнэ, өйүнэн билгиттэн чорбойбут мун эрэ соҕотох киһибитин Г.П. Башари-

ратурабыт сийистээх, төрүттээх, олохтоох курдук санаабылпыт баара. Ол гынан баран, ити барыта 1952 сыллааҕы айдаанынан түмүктэммитэ...

И.Е. Винокуров обком секретарыттан уурайан да баран, бэйэтин сахатын интеллигенциятын көмүскэхэрин тохтоппото. 1952 сыл муус устар 7 күнүгэр Г.П. Башарины көмүскэхэн Г.М. Маленковка суруйбут суругуттан быһытардыны адалабын: «На собрании партактива... в своем выступлении второй секретарь ОК ВКП(б) тов. Лямов в весьма раздраженном состоянии заявил, что книга Башарина не ограничивается простыми извращениями, а содержит линию против интернационализма, что Башарин не выдает своих идеологов...».

«На бюро обкома от 6 февраля 1952 г. по этому вопросу министр госбезопасности в своем выступлении заявил о том, что речь идет о политическом течении, что Башарин стоит не на советской позиции — поощрять его нельзя, что Башарин является знаменосцем буржуазного национализма, что Башарин как идеолог сознательно поднимает буржуазный национализм...».

«Прокурор республики тов. Артемов на бюро кричит о том, что Башарина немедленно привлечь к уголовной ответственности за буржуазный национализм...». Билигин толкуйдаан көрдөхкө, И.Е. Винокуров уонна кини курдук киһиний, көнө санаалаах дон соҕуруу ааһыһылар, кинилэр көмүскэхэн туруоруулар, туруулаһылар саха интеллигенциятын үрдүүтүн ол кэмгэ ыһырыттылыты суйдаабыт, сабардаабыт кутталтан быһаабыт эбит. Историыда биһирдэлээн дьон дайыһылар күтүрүлэһан суолталааҕа киһиэхэ барытыгар биллэр. Урукку тоталитарнай режим саһана ол курдук улахан этэ. Бириэмэнтэн ордук сыһаныт судуһа суох: ким кимин, кини дайыһытын ыһылганаччы хайдалы кумахтан хатыһылыбыт кураанна тыһыттан ырааһырдан, сөгөрдөн, ытсыка ууран, харахха көрдөрөн билэрэр.

И.Е. Винокуров уонна кини курдук норуоттарын туһугар, кини өйүн-санаатын ситиһитин баайын көмүскүүр иһин байлэрин олохторун сиэртибэлири да көрөбэккэ туруулаһыт эр сүрэхтээх саха нургутун уолаттарын ааттара бар дьон сүрээдэр мэлдьитин тыһынаах буолуоҕа.

Василий Яковлев
- ДАЛАН
«Саха сирэ». — 1996. —
Тохсунньу 10 күнэ